

SIPOON KUNTA

ERIKSNÄSIN OSAYLEISKAAVA-ALUEEN MAISEMASELVITYS

28.10.2010

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	3
1.1	Selvitysalue.....	3
1.2	Aineisto ja menetelmät.....	3
2	MAISEMA	4
2.1	Maisemamaakunta	4
2.2	Maisemarakenne	4
2.3	Maiseman solmukohdat	5
2.4	Maaperä-, topografia ja pienilmasto	6
2.5	Maiseman erityispiirteet	6
2.6	Maisemakuva.....	13
2.7	Maisemahäiriöt.....	15
3	YHTEENVETO	15
3.1	Suosituksset	16
3.2	Suosituksset	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.
	LIITTEET	17
	LÄHTEET	17

1 JOHDANTO

1.1 Selvitysalue

Eriksnäsin osayleiskaava-alue sijaitsee Sipoon etelärannikolla, Sipoonlahden suulla, sen itärannalla. Alueen pinta-ala on noin 3,5 km². Selvitysalue rajautuu etelässä Viksuddeniin ja Könäsuddeniin ja pohjoisessa selvitysalueetta rajaavat Varpvegen, Eriksnäsentie, Hansberg ja Björkbacka. Lännessä aluetta rajaa Sipoonlahti ja idässä Kalkkirannantie. Sipoon yleiskaavassa 2025 alue on merkitty keskeisiltä osiltaan selvitysalueeksi. Eriksnäsentien varrella on lisäksi taa-jamatoimintojen alutta ja idässä Kalkkirannantien lähetyvillä on haja-asutusalueita, jolla maa- ja metsätalouteen liittyvä rakentaminen on sallittu.

1.2 Aineisto ja menetelmät

Maisemaselvitys on laadittu osayleiskaava- ja asemakaavatyötä varten Kiinteistöyhteisöliittymä Eriksnäsin tilauksesta Faunatica Oy:n alikonsulttina. Erikson Arkkitehdit Oy:ssä selvitystä ovat laatineet maisema-arkkitehti ylioppilas, maisemasuunnittelija (AMK) Kaisa Junkkonen ja maisema-arkkitehti Anna Böhling. Työtä on ohjannut maisema-arkkitehti Maarit Suomenkorpi.

Maisemaselvitys perustuu kesäkuun 2010 aikana tehtyihin maastokäynteihin, peruskarttatarkasteluun sekä aiempiin inventointeihin ja viranomaisten tietokantoihin, joista on koostettu yhteenveto tähän maisemaselvitykseen.

Liitekartoille ja raporttiin koottiin alueen maankäytön suunnittelussa huomioitavat maisemalliset ja kulttuurihistorialliset lähtökohdat ja reunaehdot.

Kuva: Suunnittelualueen maisema on monimuotoinen ja alueella on paljon viehättäviä miljööitä.

2 MAISEMA

2.1 Maisemamaakunta

Selvitysalue kuuluu ympäristöministeriön maisema-aluetyöryhmän (1993) laatiman maisemamaakuntajaon mukaan Eteläisen rantamaahan ja tarkemmin Suomenlahden rannikkoseutuun. Rannikkoseudulla tyypillisesti paljaiden kalliomaiden määrä on huomattava. Kallioperän ja rannikon rikkonaisuudesta sekä perinteisten elinkeinojen monipuolisuudesta johtuen maisema on varsin ilmeikästä. Alue on eteläboreaalista kasvillisuusvyöhykettä ja kasvillisuuden yleisilme on koko seudulla rehevä.

2.2 Maisemarakenne

Alue rajautuu etelässä ja lännessä mereen, ja sen eteläpuolella on rikkonaista saaristoa. Läntisen puolen merenlahti, Sipoonlahti, työntyy pohjoiseen liittyen Sipoonjoen jokilaaksoon. Alueen maisemarakenteen päälinjan muodostavat monilta osin jyrkkärinteiset kallio- ja moreeniselänteet. Niiden väliin jäävät pelto- ja laaksot, jotka ovat osin melko pienialaisia.

Suhteellinen maaston korkeusero alueella on enimmillään noin 50 metriä. Korkein kohta sijaitsee Nånranklobbenilla, jossa kallioselänteiden korkeimmat kohdat nousevat 50 metriin merenpinnan yläpuolella. Muuten selänteiden lakialueet kohoavat noin 30 mmpy.

Rannikon läheisyydessä maastosta kohoavat karut kalliomäet jättävät viljelylle vain vähän tasaista ja alavaa viljelymaata. Sipoonlahden rikkonaisesta rannikosta työntyvät selännekumpareiden rajaamat laaksoalueet, kuten Dyarp, Nånran ja Eriksnäs ovat pääosin viljelykäytössä ja ne sijaitsevat noin 10 mmpy. Selvitysalueen koillisosassa Kalkkirannantien molemmiin puolin avautuvat laajemmat peltoalueet Bulsängen, Jontas ja Paris.

Rakentamista on selvitysalueella Eriksnäsintien länsipuolella Kalasääskentien ja Tuulihaukankujan varrella ja heti selvitysalueen ulkopuolella Kyttilandissa tien itäpuolella. Lisäksi asutusta on Hangelbyvikenin länsirannalla Merilässä sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaalla Eriksnäsins alueella. Rakentaminen on sijoittunut pääosin selänteiden alavimmille ja tasaisemmille osille.

Kuva. Alueen maisemarakennetta hallitsevat rikkonaisen rannikon kallioisten selännekumpareiden ja sisämaahan työntyvien laaksojen sarja. Kuvassa (vasen) Nånranklobbenin kallioselännettä ja selvitysalueen kaakkoisosan näkymä Långnäsilta Bastuvikenille (oikea).

Maiseman solmukohdat

Maisemallisten elementtien: selänteiden, laaksojen, vesistöjen ja teiden risteyskohtiin muodostuu suurmaisemassa merkittäviä solmukohtia. Näissä kohdissa koettu maisematila muuttuu. Suljettu ja pienipiirteinen, metsäisten selänteiden muodostama maisema voi avautua avaraksi ja avoimeksi tai veistön uoma voi kulkea kumparejakson lävitse.

Suurmaisemassa Eriksnäs muodostaa Sipoonlahden ja rannikon solmukohtan. Suunnittelualueen sisällä solmukohtia muodostuu metsäisten kallioselänteiden avautuessa viljelyaukeaksi, kuten Nånranklobbenin selänteen ja Bulsängenin viljealueiden kohdatessa ja Kalkkirannantiestä rantaan kaartuvan Meriläntien sukeltaessa kahden selänteen väliin kohti Hangelbyvikenä. Myös Eriksnäsintien päättyessä Sipoonlahden rannan muodostamaan aukeamaan syntyy maisemallisesti arvokas solmukohta.

Valuma-alueet

Selvitysalue sijaitsee Sipoon päävesistöalueen tuntumassa, missä Sipoonjoki laskee Sipoonlahteen. Alue on rannikolla päävesistöalueiden välissä sijaitsevia välialueita, joilta vedet laskevat pieniä uomia myöten suoraan mereen.

Länsiosan pintavedet laskevat Sipoonlahteen, etelässä pintavedet valuvat pienempiin merenlahtiin (Mustalax, Bastuviken ja Hangelbyviken). Hangelbyvikiin laskevat myös alueen itäosassa virtaavan Hangelbybäckenin valuma-alueen vedet.

Vesitalous

Selvitysalue sijaitsee Sipoonlahden suulla ja on yhteydessä Suomenlahteen. Selvitysalueen itäosassa virtaa Hangelbybäckenin useine sivuhaaroineen. Selänteiltä laskee mereen lisäksi pienempiä oja. Alueella on maastonpainautumiin muodostuneita kosteikkoja, kuten Nånran, Kvarnkärr ja Kytllandet.

Selvitysalueella on yksi pohjavesialue Hangelby, joka kuuluu alueluokkaan II, vedenhankintaan soveltuviin pohjavesialueisiin.

Maamerkit

Alueella on maamerkkejä, jotka muodostavat alueella liikuttaessa maiseman kiintopisteitä ja helpottavat orientoitumista.

Eriksnäsän kartano ympäristöineen muodostaa alueella merkittävän maamerkin. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaaseen kartanomiljööseen kuuluvat päärakennus näkymäakseleineen, puutarhoineen ja puistoineen sekä suuri määrä vanhoja talous- ja asuinrakennuksia peltoalueen ympäröimänä.

Hangelbyn peltoaukealla maamerkkeinä toimivat maatila- ja asuinrakennukset puustoisilla kumpareilla.

2.3 Maaperä-, topografia ja pienilmasto

Selvityskartalla esitetyt maaperätiedot perustuvat Geologisen tutkimuskeskuk-
sen 1:20 000 mittakaavaiseen maaperäkartaan.

Olosuhteisiin ja rakentamiseen vaikuttavat maaperä- ja ilmastotekijät on kerätty
liitekartalle. Sipoonlahtea reunustavat kumpareiset kalliomäet, joiden päällä on
vain ohut maakerros, joka on useimmiten moreenia. Suunnittelualueella niiden
väliin jäävillä matalemmilla alueilla maaperä on pääosin savea. Eriksnäsin
rantakallioiden reunalla on rinteesiin lajittunut pienimuotoisia hiekkakerroksia.
Kaluholmenin länsipuolella ja Bulsängenistä alkavilla peltoalueilla savikerrokseen
on myös sekoittunut liejua. Pieni liejumuodostuma on myös Kakumossenin
kohdalla.

Rakentamisen ja asumisen kannalta epäedullisia ovat laaksopainanteisiin ke-
rääntyneet savi-, hiesu- ja hieno hieta. Rakentamisen ja asumisen kannalta
huonoja ovat turve- ja liejuperäiset maa-ainekset. Nämä on esitetty liitekartalla.

Savi, hiesu, ja hienohieta ovat pienilmastoltaan kylmiä ja kosteutta pidättäviä,
kun taas karkea hieta, hiekka, sora sekä moreeni lämpöä kerääviä ja vettä
läpäiseviä ja siten rakentamisen ja asuinviihtyisyyden kannalta parempia.

Keskilämpötila Sipoossa on vuosina 1971-2000 ollut noin +5 astetta C.
(http://www.fmi.fi/saa/tilastot_146.html) Lämpimintä on heinäkuussa ja kylmintä
helmikuussa. Vuotuinen sademäärä on noin 600 mm. Pilvisintä on marras-
kuussa ja aurinkoisinta kesäkuussa. Vallitseva tuulensuunta on kaakko.

Pienilmastollisesti kylmiä alueita ovat rinteet, jotka suuntautuvat luoteeseen,
pohjoiseen tai koilliseen, koska niillä auringon lämmittävä vaikutus on pienin ja
pohjoisesta puhaltavat kylmät tuulet. Avointen viljelysalueiden laidat ovat usein
tuulisia ja siten pienilmastollisesti metsäisiä alueita viileämpiä. Alueella on joi-
tain mahdollisia kohtia, joissa kylmä ja kostea ilmamassa voi patoutua maas-
tonmuotojen, tien penkereiden sekä kasvillisuuden takia ja jäädä paikalleen
seisomaan. Tällaisilla kylmänilmanjärvillä pienilmasto on kylmä ja kostea.

2.4 Maiseman erityispiirteet

Historia

Sipoon alue alkoi vapautua jäästä 12 000 vuotta sitten, mutta vielä 8 000 vuotta
sitten Sipoo oli osittain veden alla. Ensimmäinen asutus, kivikauden ihmiset, tuli
Sipooseen 6 000 - 7 000 vuotta sitten. Tuolloin ilmasto oli lämpimämpi ja metsät
lehtipuuvaltaisia. Uudenmaan saaristossa kalastaneet virolaiset saivat viikin-
kiaikana (800 - 1050 jKr.) kilpailijoikseen hämäläiset, jotka alkoivat tehdä ka-
lastus- ja metsästysretkiä rannikolle. Sipoonjoki toimi kulkuyälänä Suomen-
lahden rannikolle, jossa hämäläiset saattoivat käydä kauppaa idänkulkijain
kanssa.

1200- ja 1300-luvulla ruotsalaiset uudisasukkaat purjehtivat Sipoonjokea ylös ja
perustivat asuinpaikkansa Sipoonjoen ja sen sivujokien hedelmällisiin laak-
soihin. Yksi merkittävä syy ruotsalaisten maahanmuuttoon oli väestöpaine
Sveanmaan maakunnassa, josta muuttajat pääosin olivat kotoisin. Toinen syy
oli tuottoisa silakanpyynti. Ruotsalaisten asettuessa asumaan Sipooseen täällä
oli jo jonkin verran suomenkielistä asutusta, joka oli peräisin todennäköisesti
Hämeestä. Hämäläiset harjoittivat kaskiviljelyä ja asettuivat sen vuoksi asu-

maan metsäisille alueille Sipoon itä-, koillis- ja lounaisosiin. Myös virolaisia muutti Sipooseen. (http://www.sipoo.fi/fi/tietoa_sipoosta/historia)

Sipoon pitäjä oli keskiajalla (1250 - 1523 jKr.) Ruotsin valtakunnan syrjäinen osa. Se sijaitsi kaukana valtakunnan keskuksesta Tukholmasta ja myös itäisen valtakunnanosan pääpaikasta Turusta. Sipoolaisten oli kuitenkin helppo solmia yhteyksiä meren yli ja matka hansakaupunki Rääveliini (Tallinnaan) ei ollut pitkä. Sipoolaiset saattoivat myös käydä kauppaa Porvoossa. Turun ja Viipurin välinen Suuri Rantatie (Kuninkaantie) kulki jo keskiajalla Sipoon pitäjän halki. Tie helpotti sipoolaisten kauppamatkoilla liikkumista ja pitäjäläiset puolestaan tapasivat valtakunnan muista osista tulevia matkamiehiä.

1500 - 1800-luvulla Sipoo oli talonpoikaisvaltainen yhteisö. Kartanot olivat melko pieniä, mutta 1600-luvun puolivälissä yli puolet kaikista tiloista oli aateliston omistuksessa. Ison reduktion seurauksena aatelisten suuri määrä talonpoikais-tilojen omistajana väheni huomattavasti 1680 - 1690-luvuilla. Talonpoikien tärkeimmät elinkeinot olivat maanviljely, karjanhoito ja kalastus.

Jo 1600-luvulla sipoolaiset kävivät varsin vilkasta kauppaa Helsingin kanssa, vaikka kaupunki oli perustettu vasta vuonna 1550 ja se oli 1700-luvun puoliväliin saakka melko pieni. Sen jälkeen kun Ruotsi oli joutunut luovuttamaan Suomen Venäjälle vuonna 1809, Helsinki julistettiin vuonna 1812 pääkaupungiksi, jolloin Sipoo tuli sijaitsemaan autonomisen suurrutinataskunnan keskuspaikan läheisyydessä.

Paikka, jossa Sipoonjoki laskee Suomenlahteen on asutushistorialtansa vanhaa. Jokisuussa on Sibbesborgin muinaislinna, josta on säilynyt katkelmia varhaiskeskiaikaisesta vallihaudasta ja maavallista. Eriksnäsin kartanon kustavilainen päärakennus on 1810-luvulta ja kiviavetta 1700-luvulta ja siten lajissaan vanhimpia maassamme. Selvitysalueen itärajalla sijaitsee vanhaa asutusta, kuten Jontaksen ja Parisin tilat, jotka Eriksnäsin lisäksi on merkitty Kuninkaankartastoon (v. 1780).

Kuva. Ote Kuninkaankartastosta v.1780. Eriksnäsin kartano sekä Jontaksen ja Parisin tilat on merkitty karttaan.

Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt

Alueella ei sijaitse valtakunnallisesti merkittäviä kulttuurihistoriallisia ympäristöjä. Sipoonlahden kulttuurimaisema oli Museoviraston vuoden 1993 tehdyssä inventoinnissa arvioitu valtakunnallisesti arvokkaaksi, mutta vuonna 2009 tehdyssä valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen inventoinnissa (RKY) aluetta ei ole luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi. Uusi aluerajaus käsittää Sibbesborgin keskiaikaisen linnasaaren ja Sipoonjokilaakson viljelymaiseman. Tämä valtakunnallisesti merkittävä kulttuuriympäristö rajautuu Porvoonväylän pohjoispuolelle, eikä näin vaikuta suoraan suunnittelualueeseen.

Arvokkaat kulttuurihistorialliset ympäristöt

Kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt on koottu Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksestä (2006), Sipoon kunnan raportista Yhteenveto Sipoon saariston ja rannikon osayleiskaava-alueen kulttuurihistoriallisista arvoista (2008) ja Sipoon saariston ja rannikon osayleiskaavatyötä varten tehdystä raportista Yhteenveto maisemallisista arvoista yleiskaavoitusta varten (2008).

Sipoon kunnan Kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksessä alueen arvokkaat ympäristöt ja kohteet on jaettu arvoluokkiin 1-3. Luokkiin 1 ja 1-2 kuuluvat ovat arvokkaimpia kohteita, joiden joukosta saattavat myöhemmin löytyä valtakunnallisesti tai maakunnallisesti arvokkaat kohteet. Luokkaan 2 kuuluvat kohteet ovat paikallisesti merkittäviä. Niillä on samantyyppisiä piirteitä kuin luokan 1 kohteilla, mutta ne ovat kuitenkin säilyneisyytensä ja esteettisen arvon suhteen vähäisempiä.

Selvityksessä on todettu, että luokkiin 1 ja 1-2 kuuluvien alueiden ja kohteiden säilyminen on inventoinnin perusteella turvattava. Luokan 2 alueiden ominaislaadun säilyminen on turvattava. Luokan 2 kohteiden säilymistä pidetään inventoinnin perusteella paikallisesti tärkeänä ja säilymisen turvaamista erittäin suotavana.

Inventoinnissa on kuvattu tarkemmin seuraavat alueelle sijoittuvat alueet:

40401 Eriksnäs

Kartanoympäristö. Sipoon hienoimman ja monipuolisimman kartanopuutarhan säilyneitä alueita. Suuripiirteinen viljelymaisema. Komeat kallioiset luonnonmaisemat rajaavat aluetta. Suuria rakentamiselta säilyneitä alueita. Metsänreunat ovat hyvin kehittyneet ja korkeat rantakalliot ovat maisemallisesti merkittäviä. Alueella sijainneet torpat ovat kadonneet. Ranta-alueita on viljelty välillä yhtenäisenä peltona. Nykyään avointa rantamaisemaa jäsentävät yksittäispuut ja puuryhmät. Arvoluokka 1. (Sipoon kunta, 2006)

124 Eriksnäs

Kartanoympäristö. Eriksnäsin historiallinen kartanoalue peltoineen ja rakennuksineen. Säteri- ja myöhemmin elinikäinen rälssitila. Kuului Sipoonlahden kulttuurimaisemaan, 1993. Sipoon rakennuskulttuuri alue nro 128. Arkkitehtuuri korkeatasoista, rakennushistorialliset arvot, paikallishistorialliset arvot, ympäristöä rikastuttava. Arvoluokka 1. (Sipoon kunta, 2006)

Kuva. Eriksnäsin kartanoalue on alueen arvokkain kulttuurihistoriallinen kohde.

126 Kapellbacka

Haja-asutus, jonka arvioitu rakentamisaika 1890. Paikalla on sijainnut torppa 1873. Vanhaa päärakennusta on laajennettu. Talossa näkyy alkuperäinen torppamainen rakennusosa julkisivussa. Alueella on myös uusia rakennuksia sekä puutarhamainen luonnonkaunis notkelma. Ympäristökokonaisuuden kannalta tärkeä, lähiympäristö, avoin tila. Arvoluokka 2. (Sipoon kunta, 2006)

127 Viksund (Sävelniemi)

Loma-asutus, jonka arvioitu rakentamisaika 1888. Saneerattu talviasuttavaksi 1997. Kaksikerroksinen puuvuorattu hirsihuvila, aitta, sauna. Huvila sijaitsee

kallioisella tontilla, ruohokentän edessä. Arkkitehtuuri korkeatasoista, rakennushistorialliset arvot, ympäristöä rikastuttava. Arvoluokka 1. (Sipoon kunta, 2006)

Kuvat. Viksundin huvila (1888). Lähde: Sipoon kunta (2006).

Osittain alueelle ulottuu:

40801 Hangelbyn viljelylaakso

Laaja, pienpiirteisesti vaihteleva viljelymaisemaan liittyvä alue. Kumpareilla sijaitsevien vanhojen talojen pihapiirit ovat tuuhean puuston suojaamia, luonnonkivimuurien rajaamia. Laakean tasangon läpi virtaa Hangelbybäcken ja sen monet sivu-uomat. Maisemaa jäsentävät lukuisat pienet kukkulat, joista monet ovat asuttuja. Laakeassa maastossa näkymät ovat pitkiä. Arvoluokka 2. (Sipoon kunta, 2006)

Hangelbyn lahti, viljelymaisema

Asuttu ja viljelty alue 1700-luvun lopulta. Hangelbybäckenin suistoalue. Uusia taloja rakennettu vanhojen väliin, rakennusten vapaamuotoinen ryhmittely, yhä viljelyksessä olevat pienet pellot, suuret pihapuut, perinteinen leima. Suurelta alueelta vesiä keräävän Hangelbybäckenin suistoalue, ruovikoita suiston kohdalla. Pohjoispuolella aluetta rajaa jyrkkärinteinen kallio, jonka toisella puolella avautuu Hangelbyn laaja peltoalue. Osittain säilynyt. (Camilla Rosengren, 2005)

Kaavamerkintäsuositus: sk-aluearjaus tai /s, arvokkaat rakennukset sr

Arvokkaat rakennukset

Tiedot ja numerointi perustuvat Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvitykseen (2006). Kohteet on merkitty liitekartalle.

408002 Paris

Sisältyy alueeseen: Hangelbyn viljelylaakso

Arvioitu rakentumisaika: n. 1920

Säilyneisyys: Päärakennus säilynyt lähellä alkuperäistä, aitat säilyneet, uudempi talousrakennuksia.

Arvotus 1-2

Paris kuuluu Hangelbyn kantatiloihin, mainittu ensimmäisen kerran 1543. Päärakennus on 1920-luvulta. Pihapiiriin kuuluu vanhoja aittoja ja sivurakennus. Rakennuksessa toiminut kauppapuoti. Pitkän historian omaavan tilan keskus rakennuksineen sijaitsee maisemallisesti kauniissa paikassa. Tilaa ei ole jaettu ja se on ollut saman suvun hallussa vuodesta 1887 alkaen. Rakennushistorialliset arvot, paikallishistorialliset arvot, ympäristökokonaisuuden kannalta tärkeä.

1230 Eriksnäs

Sisältyy alueeseen: Eriksnäs

Arv.rakentumisaika: 1700-1810 –luku

Säilyneisyys: Rakennus on säilyttänyt kustavilaisen luonteensa

Arvotus 1

Kustavilaistyylinen symmetrinen kartanopiha vuodelta 1810, sekä mahdollisesti tätä vanhemmat, edellisen päärakennuksen aikaiset sivurakennukset 1700-luvulta. Entinen navetta ja talli sekä muu pihapiiri. V. 1810 rakennettu kustavilainen päärakennus on yksikerroksinen puurakennus, jossa on ylälappeittensa päistä viistetty mansardikatto. Pohjamuoto liittyy viisihuoneiseen keskeissalirakennustyyppiin. V:n 1916 jälkeen suoritettiin talossa perusteellinen korjaus prof. Armas Lindgrenin piirustusten mukaan. Molemmat siipirakennukset lienevät peräisin 1700-luvun puolivälistä. Puisto ja puutarha ovat molemmat 1700-luvun puoliväliltä. Navetta, jossa on korkeat, luonnonkivistä tehdyt seinät, on rakennettu v. 1750. Arkkitehtuuri korkeatasoista, rakennushistorialliset arvot, paikalliset arvot, ympäristöä rikastuttava.

Kaavamerkintäsuositus: arvokkaimmat säilytettävät rakennukset sr

Kiinteät muinaisjäännökset

Alueella on seitsemän tiedossa olevaa muinaisjäännöstä, jotka on osoitettu liitekartalla (Maiseman erityispiirteet). Kohdekuvaukset ja numerointi viittaavat Sipoon manneralueen esihistoriallisen ajan ja saariston esihistoriallisen sekä historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointiin (Museovirasto, 2007) sekä Sipoon historiallisen ajan muinaisjäännösinventointiin (Museovirasto, 2007). Eriksnäsin tiiliruukin tiedot on otettu Sipoon kunnan kulttuuriympäristö- ja rakennusperintöselvityksen (2006) liitteestä 3 (muinaisjäännökset).

Sipoon keskiaikaisten kylätonttien arvottamisen pohjana on hyödynnetty Museoviraston käyttämää vakiintunutta kolmiportaista rauhoitusluokitusta:

Luokka I = Kohde on valtakunnallisesti merkittävä ja sen säilyminen on turvattava kaikissa olosuhteissa.

Luokka II = Kohteen arvon selvittäminen vaatii tarkempia tutkimuksia.

Luokka III = Kohde on joko tuhoutunut tai loppuun tutkittu. (Museovirasto, 2007)

9. Gerknäs/Eriksnäs 1,000,001,0812

Keskiaika -> nykyaika

Rauhoitusluokka ehdotus 2

Eriksnäsin nimi oli 1800-luvulle saakka Gerknäs. Gerknäs ilmaantuu lähteisiin ensimmäisten verokirjojen aikana 1500-luvun puolivälissä. Gerknäsiin kuului vuonna 1543 kaksi tilaa. Tiloista tuli Gerknäsin säterin perusta, kun ne luovutettiin vuonna 1586 aatelismiehelle.

Tontilla on nykyään Eriksnäsin kartano ulkorakennuksineen. Kaikki rakennukset ovat raskarakenteisia. Rakentamatonta tilaa on lähinnä piholla ja laidoilla. Osa tontista on avokalliota.

10. Eriksnäs, Divarp torp (Diupvarp torp)

Torpat, asuinpaikat

Historiallinen

Rauhoitusluokkaehdotus 2

Eriksnäsin kartanoon kuulunut Divarpin torppa perustettiin 1700-luvun puolivälin tienoilla. Torpan paikalla on ollut rakennuksia vielä 1900-luvulla.

Tonttimaan eteläosassa on kallion juurella pohjakaavaltaan suorakulmainen noin metrin syvyinen ja noin 5 x 6 metriä laaja kuoppa, jolla on matalat seinävalit. Rakenne on osin aluskasvillisuuden ja vesakon peitossa. Kyseessä voi olla kellarin jäännös. Idässä pellon keskellä olevalla kalliolla on mahdollisesti torppaan liittyneen rakennuksen (riihi?) jäännös.

11. Eriksnäs, Kappiko/Långnäs I

Torpat, asuinpaikat

1700-luku -> 1900-luku

Rauhoitusluokkaehdotus 3

Paikalla on ollut torppa 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Torpan nimi oli luultavasti Kappiko. Torppa on tuhoutunut metsän raivauksen yhteydessä.

12. Eriksnäs, Kappiko/Långnäs II 1,000,001,0815

Torpat, asuinpaikat

1700-luku -> 1900-luku

Rauhoitusluokkaehdotus 2

Paikalla on ollut torppa viimeistään 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa.

Torpan paikka on autioitunut. Tontti on kasvillisuudeltaan avoin, niitty- tai laidunmainen. Alueella on yhä jäljellä koristepensaita ja ikivanhoja lehmuksia. Tontilta erottuu selvästi kahden rakennuksen paikat. Pohjoisessa näkyy heinikon peittämän harmaakivisen noin 10 x 4 metriä laajan rakennuksen kivijalan osia. Perustus koostuu isoista harmaakivistä, joiden halkaisijat ovat noin metrin.

Tontin etelälaidalla on noin 8 x 8 metriä laaja heinikon peitossa oleva uunillinen rakennuksen pohja. Rakennuksen seinät erottuvat noin 2 metriä leveinä matalina valleina. Rakennuksen kohdalla on maassa runsaasti tiilimurskaa. Rakennuksen kaakkoispuolinen kuopanne saattaa olla rakennuksen jäännös.

13. Eriksnäs, Kappiko/Långnäs III 1,000,001,0816

Torpat, asuinpaikat

1700-luku -> 1900-luku

Rauhoitusluokkaehdotus 2

Suhteellisen avoimessa sekametsässä sijaitseva torpan paikka on autioitunut. Alueella on kaksi selvästi maanpinnalle erottuvaa rakennetta. Rantaterrassilla lännessä on noin 8 x 5 metriä laaja aluskasvillisuuden peittämä kumpare. Kumpareen reunoilla näkyy mahdollisia kivijalkakiviä.

Ylempänä rinteellä koillisessa on noin 8 x 8 metriä laaja heinikon ja puiden peittämä uunillinen rakennus. Harmaakivinen kivijalka on tehty ilman laastia. Kiviä on yksi kerros. Kivien halkaisijat ovat noin 0,5-1 m.

18. Eriksnäs 753,010,019

MJtunnus: 753010019

Kivirakenteet, röykkiöt

Ajoittamaton

Rauhoitusluokka 2

Röykkiöt sijaitsevat Eriksnäs kartanosta n. 240 m itäkaakkoon Konäsuddenin kallion lounaisrannalla heti kallion muuttuessa metsämaastoksi. Röykkiöitten koko vaihtelee 1,3x1,3 metristä 8x2 metriin, korkeus on n. 1 m.

Kohde tarkastettiin 2007 inventoinnissa. Paikalla on kuusimetsää kasvava kivikoinen rinne, jolla pitäisi sijaita kuusi kiviröykkiötä. Nordmanin vuoden 1938 tarkastuskertomuksen ja Pohjakallion 1971 inventointikertomuksen kuvien perusteella röykkiöt erottuvat selkeästi ympäröivästä maastosta. Inventointiajan kohtana 2007 paikalla ei ollut havaittavissa yhtään röykkiöksi luonnehdittavaa

kiveystä. Pohjoisluoteeseen laskeva kuusikkoine rinne oli paksun sammalen peitossa. Yksi selvempi kumpumainen kohouma, jonka alla ehkä oli kiviä paksun turvekerroksen alla, havaittiin rinteiden keskivaiheilla. Nordmanin ja Pohjakallion kuvien perusteella rökkiöt voisivat olla myös kaskiraunioita. Niiden sijainti metsäisessä rinteessä voisi myös tukea tätä tulkintaa. Hautaröykkiöiksi niiden sijainti on kuitenkin epätavallinen. Koko niemi tarkastettiin, mutta siellä ei havaittu mitään muuta muinaisjäänökseen viittaavaa.

Eriksnäsin tiiliruukki 1,000,001,345

MJtunnus: 1000001345

Teollisuuskohteet, tiiliruukit

Uusi aika

Merenrannasta kohoavalla loivalla sekametsää kasvavalla rinteellä on kaksi rakennuksen pohjaa 200 metrin etäisyydellä toisistaan. Rakennusten välissä kulkee mökkitie. Rannalla erottuu veden alta vanha laiturin pohja.

21. Hangelby, Jontas, Antas 1,000,001,0824

Kylänpaikat, asuinpaikat

Keskiaika -> nykyaika

Rauhoitusluokkaehdotus 2

Hangelby mainitaan ensimmäisen kerran vuonna 1501, kun sen, Boxin ja Massbyn välinen raja määritettiin (FMU 4926). Hangelbyssä oli vuonna 1543 tilat Antas, Backas, Fransbacka, Jontas, Keupas, Martis, Olofs, Paris ja Skrifvars. Fransbacka ja Skrifvars olivat yhteiskäytössä vuosina noin 1560–1580.

Antas oli autiona vuodesta 1577 1580-luvun puoliväliin ja uudelleen noin 1606–1635. Tila oli 1640-luvulta 1670-luvulle saakka Abraham Jakobssonin käsissä. Tästä johtuen Antasia kutsuttiin joskus Abrahamsiksi. Jontas siirtyi 1560-luvulla aatelismiehelle ja se oli vielä 1600- ja 1700-lukujen vaihteessa rälssitila. Jontas oli 1600-luvulla autiona useita kertoja.

Tonttimaata on pysynyt käytössä nykyaikaan saakka. Vanha tonttimiljö on kuitenkin kadonnut lähes täysin. Tontilla on sekä raskas- että kevytrakenteisiä vanhoja ja uusia taloja. Rakentamattomia tilaa on lähinnä pihoiden ja laidoiden.

Kaavamerkintäsuositus: kiinteät muinaisjäänökset SM

2.5 Maisemakuva

Maisemakuva on maisemarakenteen optisesti havaittava ilmiö eli maisematilan muodostama visuaalinen kokonaisuus. Se on maiseman muutosprosessien jonkin vaiheen näkyvä ilmenemismuoto ja katsojan muodostama subjektiivinen näkemys maisemasta. Selvityksessä tulkitut Eriksnäsin maisemakuvalliset arvot ja maiseman erityispiirteet on esitetty liitekartalla.

Alueen maisemakuvallisesti arvokkaimmat kohdat liittyvät selvitysalueen eteläiseen osaan Eriksnäsin niemelle Eriksnäsin kartanoympäristöön. Kartanomiljö on säilynyt harmonisena ja eheänä alueena. Se rajautuu selkeästi omaksi kokonaisuudekseen merenlahtien ja selkeiden jyrkkärinteiden kallioselänteiden kinaloon. Alueella on runsaasti vanhoja rakennuksia, historiallista puutarha- ja puistomiljöötä, hienoja pellonreunoja, vanhoja kauniisti linjautuvia teitä sekä jalopuumetsiköitä. Kartanon päärakennus puutarhoineen ja puistoineen nousee kokoavaksi elementiksi. Eriksnäsin kartanoalueeseen liittyvät myös alueen merkittävimmät merinäköymät, sekä Sipoonlahdelle (Eriksnäsin tien päästä) että Bastuvikenin ruovikkoalueelle.

Alueen pohjois- ja koillisosaa hallitsevat selvitysalueita idässä rajaavan Kalkkirannantien molemmiin puoliin avautuvat pellot. Selvitysalueella näkymät ovat jonkin verran kärsineet Hangelbybäckenin uomanvarsien pusikoitumisesta. Alavasta viljelymaastosta kohoavat karkeammista maalajeista muodostuneet metsäiset kumpareet, joille asutus on alueella perinteisesti sijoittunut. Näille kohdille sijoittuvat myös alueen vanhin rakennuskanta, kuten Paris (Maiseman erityispiirteet –kartta, arv. rakennuskohde nro. 408002) sekä Jontas/Antaksen historiallinen tontti (Maiseman erityispiirteet –kartta, muinaisjäännöskohde nro. 21). Bolbergetin kohdalla tie sukeltaa kumpareiden väliin ja maisema muuttuu avoimesta suljetuksi. Kalkkirannantiestä Hangelbyvikeniin asti merelle ja rannan haja-asutusalueelle jatkuu Meriläntie.

Keskiosassa selvitysalueen maisemaa hallitsee vedenjakajana toimiva kallioiden selännekumpareiden sarja, jota rikkoo hienommista maalajeista maastonpainaumiin muodostuneet kosteikot, kuten Kakumossen, Kytllandet ja Kvarnkärr. Maisema selännealueilla on karua ja puusto pääosin mäntyvaltaista.

Kumparesarjaa alueen länsiosaa pohjois-eteläsuunnassa halkovan Eriksnäsin tien ympärille muodostuu vaihtelevia maisemia, kun Sipoonlahdelta sisämaahan työntyvät laaksopainanteet kohtaavat kallioiden maaston. Alavien kohtien pienet tasaiset alueet on otettu viljelykäyttöön ja hakamaiksi. Nämä viljelymaisemat muodostavat maisemaa rikastuttavan, pienipiirteisen avoimien tilojen sarjan. Kumpuilevan maaston läpi kulkevan tien maisemat jatkuvat vaihtelevina aina Eriksnäsin tien päähän saakka. Tien päästä Sipoonlahdelle ja sen läntiselle vastarannalle aukeavat näkymät ovat alueen arvokkaimpia. Näkymä on samalla Eriksnäsin kartanon näkymäakselin päätte.

Kuva: Eriksnäsin tien päätteestä, satamasta avautuvat hienot maisemat Sipoonlahdelle.

2.6 Maisemahäiriöt

Maisemahäiriöt ovat alkuperäiseen maisemaan tehtyjä tai muiden toimintojen seurauksena muodostuneita muutoksia (kuten maa-ainestenottoalueet, voimalinjat), jotka aiheuttavat häiriötä maisemassa. Osa häiriöistä voidaan korjata maisemoinnilla ja tulevan maankäytönsuunnittelulla niin, että jäsentymätöntä rikkoinaista maisemakuvaa eheytetään uuden rakentamisen tai istutuksien avulla. Maisemahäiriöt alueella on merkitty Maiseman erityispiirteet -karttaan.

Eriksnäsitien loppupäässä on suurehko parkkipaikka, jonka rajautuu osin epämääräisesti louhittuun kallionseinämiin. Lisäksi alueen läpi kulkee sähkölinja, joka lisää alueen jäsentymättömyyttä.

Dyvarpin pellon eteläpuolella on tien päässä maatäyttöalue, jota ei ole sovitettu ympäristöönsä vaan se rajautuu osin jyrkkinä luiskina peltomaiseman suuntaan.

3 YHTEENVETO

Selvityksen perusteella on maankäytön suunnittelua varten esitetty liitekartalla suositukset maiseman kannalta rakentamiseen sopivista alueista ja rakentamiset vaikutuksista maisemaan. Selvitysalue on luokiteltu viiteen ryhmään.

Rakentamiseen ja aktiiviseen virkistykseen (leikki- ja pelikentät, pururadat ja muut oleskelualueet) suositeltavia ovat alueet, joilla maisemalliset tekijät ovat suotuisia (maaperä, topografia, vesisuhteet, ilmasto) ja maisemaan kohdistuvat vaikutukset ovat vähäisiä. Suositeltavaa on hyödyntää alueita, joille on olemassa oleva tieyhteys ja/tai joilla maisema kaipaa jäsentämistä.

Maiseman kannalta vähiten vaikutusta alueen maisemaan, maisemallisiin arvoihin ja maisemakuvaan aiheuttaa jo rakennettujen alueiden täydennysrakentaminen ja niille kohdistuvat muutokset. Nykyisille rakennetuilla alueilla voidaan mahdollisuuksien mukaan osoittaa olemassa olevaan ympäristöön sopivaa täydennysrakentamista tai uudisrakentamista.

Ensisijaisesti uudisrakennettavilla alueilla rakentaminen aiheuttaa vähiten vaikutuksia maisemassa. Rakentaminen sijoittuu lähelle olemassa olevaa asutusta, teiden läheisyyteen, perinteisille paikoille metsän suojaan tai metsän ja pellon reunaan. Maaperä ja maasto ovat rakentamiseen hyvin soveltuvia ja pienilmasto edullinen.

Toissijaisena on suositeltu alueita, joille rakentaminen aiheuttaa maisemassa hieman suurempia muutoksia, rakentamiskustannukset saattavat olla suuremmat tai alue on muutoin hieman epäedullisempi. Etäisyydet olemassa olevasta tie- ja rataverkostosta ovat pidempiä tai maaperä on huonompaa.

Avoimilla alueilla, loivilla pohjoisrinteillä tai laaksopainanteiden alueilla ympäristö asettaa rakentamiselle jo suuremmat haasteet huonomman maaperän, epäedullisemman pienilmaston, hule- ja pintavesien ohjauksen sekä avoimeen maisemakuvaan kohdistuvien vaikutusten osalta. Näille alueille rakentaminen on haasteellista ja maisemallisiin vaikutuksiin tulee kiinnittää huomiota.

Kartalla on esitetty alueet, joille rakentamista ei suositella maisema-, maasto- ja ympäristötekijöiden vuoksi. Näillä maisemarakenne, maaperä, olemassa oleva rakennettu ympäristö tai maisemakuvalliset elementit asettavat rakentamiselle

rajoitteita. Näihin kuuluvat kulutukselle herkäät selänteiden lakialueet, joilla tahtuvat muutokset näkyvät maisemassa laajalle. Lisäksi näihin kuuluvat jyrkät maaston kohdat ja epäedulliset pohjoisrinteet sekä arvokkaat viljelysaukeat.

3.1 Suositukset

Rakentamisessa on huomioitava selvityksessä esille tuotuja maiseman ja ympäristön asettamia rajoituksia, vaatimuksia ja arvoja. Alueella on arvokasta ja paikan historiasta kertovaa vanhaa rakennuskantaa sekä muinaismuistolain suojelemia muinaisjäännöksiä, paikallisesti maisemakuvaa elävöittäviä peltoaukeita ja tärkeitä avautuvia näkymiä. Alueen maisemalliset arvot ja erityispiirteet tulisi mahdollisuuksien mukaan huomioida alueen kehittämisessä ja hyödyntää niitä alueen identiteettiä ja vetovoimaa vahvistavina tekijöinä.

Yksittäiset rakennuspaikat ja pienialaiset rakennetut alueet voivat harkiten olla mahdollisia toteuttaa. Alueeseen kohdistuviin maisemallisiin vaikutuksiin tulee kiinnittää erityistä huomiota.

Avoimina säilytettävien maisematilojen reunoja tulisi korostaa puu- ja pensas-kasvillisuudella ja maisemaan istuvalla rakentamisella. Rakennettujen alueiden ja avoimen maisematilan reunaa on hyvä pehmentää kasvillisuuden muodostamalla reunavyöhykkeellä. Reunavyöhykkeen kasvillisuus tulee koostua pääosin lehtipuista ja korkeista pensaista, mutta havupuiden tarjoamaan talvenaikaiseen suojaan tulee myös kiinnittää huomiota. Reunapuusto tarjoaa myös edullisemman ja suojaisamman pienilmaston asuinalueelle avoimen alueen laidalla.

Vedenjakajat ovat huuhtoutuneita, kuivimpia ja siten herkimpiä selännealueita, jotka tulisi säilyttää rakentamattomina ainakin korkeimmat ja jyrkimmät päävedenjakajat. Lakialueet ja jyrkät rinnealueet tulee säilyttää metsäisinä tai vähintäänkin puustoisina.

Selänteiden laidoilla meren ja peltoaukeiden äärellä on jyrkkärinteisiä, karuja kalliolakia, joilla kasvillisuus on kulutukselle arkaa ja mahdolliset muutokset näillä alueilla ovat vaikutuksiltaan näkyviä ja siten ne on suositeltavaa säilyttää nykyisellään.

Eriksnäsän kartano ympäristöineen on maisemallisten arvojen kannalta selvitysalueen keskeisin alue. Kartanon päärakennus avautuu peltoaukean yli Sipoonlahden suuntaan ja tämän avoimen näkymän säilymisestä ja yhteydestä Sipoonlahden rantaan olisi suositeltavaa huolehtia. Samoin kartanoympäristöön liittyvien muiden maisemaelementtien, kuten historiallisen rakennus-, puutarha- ja puistomiljöön, pellonreunojen sekä jalopuumetsiköiden, säilymisestä tulisi huolehtia. Yhteys myös Bastuvikenille tulee turvata.

Samoin Eriksnäsintien ja rannan välissä sijaitsevat pienipiirteiset peltoaukeat (Dyvarp ja Nåran) idyllisine näkymineen ovat erityisen kauniita ja säilyttämisen arvoisia.

Selvitysalueella on runsaasti historiallisia ja maisemallisia arvoja, joita on mahdollista hyödyntää osana alueen vetovoimaa ja alueen identiteetin vahvistamista.

Helsingissä 28.10.2010

ERIKSSON ARKKITEHDIT OY

Maarit Suomenkorpi
maisema-arkkitehti, YKS-359

LIITTEET

Maisemarakenne
Maiseman erityispiirteet
Maaperä, topografia ja pienilmasto
Suositukset

LÄHTEET

Painetut lähteet

Maisemanhoito (1992). Maisema-aluetyöryhmän mietintö I. Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto. Mietintö 66/1992.

Sipoon historiallisen ajan muinaisjäännösten inventointi vuonna 2007. Museovirasto/RHO, V.-P. Suhonen. 2007.

Sipoo, Manneralueen esihistoriallisen ajan ja saariston esihistoriallisen sekä historiallisen ajan muinaisjäännösten inventoinnit. Museovirasto/RHO, Satu Koivisto. 2007.

Sipoon kunnan kulttuuriympäristö ja rakennusperintöselvitys. Arkkitehtitoimisto Lehto Peltonen Valkama Oy, Ympäristötoimisto Oy. 2006.

Sipoon kunta, Söderkulla maisema- ja luontoselvitys. Jaakko Pöyry Infra; Maa ja Vesi. 2002.

Sipoon kunta, Sipoon rannikon ja saariston osayleiskaava, Yhteenveto maisemallisista arvoista yleiskaavoitusta varten 630-C8968. Finnish Consulting Group. 2008.

Sipoon kunta, Yhteenveto Sipoon saariston ja rannikon osayleiskaava-alueen kulttuurihistoriallisista arvoista. Tmi Lauri Putkonen. 2008.

Camilla Rosengren, 2005. Julkaisematon inventointi.

Karttalähteet

Maaperäkartta 1:20 000. GTK.

Historialliset kartat:

- Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805, Tekijät: Alanen, Timo (kirjoittaja), Kepsu, Saulo (toim.) (kirjoittaja), Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, 1989.

Internet –lähteet

Oiva – Ympäristö- ja paikkatietopalvelu ammattilaisille.

<http://www2.ymparisto.fi/scripts/oiva.asp>

Sipoon kunnan internet-sivut. http://www.sipoo.fi/fi/tietoa_sipoosta/historia.

Ilmatieteen laitos. http://www.fmi.fi/saa/tilastot_146.html

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY 2009

http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx

Valokuvat

Eriksson Arkkitehdit Oy ellei toisin mainittu.